

Πόντιοι παλιννοστούντες από την πρώην Σοβιετική Ένωση

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΑΚΙΡΗΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ. Οι Πόντιοι, απόγονοι Ελλήνων, οι οποίοι κατά την αρχαιότητα αποίκησαν τον Εύξεινο Πόντο, μετά τη γενοκτονία από τους Τούρκους (1918-1922) και τις σταλινικές διώξεις πριν και μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, βρέθηκαν εξορισμένοι στην Κεντρική Ασία (Ουζμπεκιστάν, Καζακστάν, Κιργισία). Η επιστροφή προς τη Γεωργία, Ν. Ρωσία και η παλιννόστηση προς την Ελλάδα αρχίζουν από το 1985-1986.

Η υποδοχή των παλιννοστούντων προσφύγων, η αρχική και οριστική τους εγκατάσταση, η εκμάθηση της νεοελληνικής γλώσσας, η επαγγελματική επανεκπαίδευση και αποκατάσταση καλύπτονται (όχι χωρίς προβλήματα) κατ' αρχάς από τις αρμόδιες υπηρεσίες πρόνοιας και στη συνέχεια, από το 1991 και μετά, από το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων σε συνεργασία με ποντιακούς συλλόγους - ομοσπονδίες, που προϋπήρχαν στην Ελλάδα.

Repatriated Pondians from the Ex-Soviet Union

KOSTAS TSAKIRIS

ABSTRACT. *The Pondians, Greek descendants, who during ancient times created colonies on the coasts of Euxinous Podos, after the genocide of the Turks (1918-1922) and the Soviet Government's persecutions before and after the 2nd World War, found themselves exiled in Central Asia (Ouzbekistan, Kazakstan and Kirgisia). The return of the survivors to Georgia and South Russia, as well as the repatriation to Greece started from 1985-1986.*

The necessary efforts for a smooth reception, the first installation, as well as the permanent one, the teaching of the Greek language, their employment needs, are met (not without problems) by the National Welfare Service, the General Secretariat of Greek Migration, with the support of various Pondians Associations, already existing in Greece.

I. Ιστορικά στοιχεία

Ελληνικές αποικίες δημιουργούνται στα παράλια του Εύξεινου Πόντου από τον 8ο π.Χ. αιώνα. Η οικονομική τους δραστηριότητα επεκτείνεται με το πέρασμα των αιώνων και στο εσωτερικό των σημερινών χωρών Ρωσίας, Ουκρανίας, Γεωργίας. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης και στη συνέχεια η κατάκτηση της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας από τους Οθωμανούς καθορίζει τόσο την εξέλιξη των Ελλήνων του Μικρασιατικού Πόντου, όσο και των Ελλήνων κατοίκων της τσαρικής Ρωσίας.

Κοινά σημεία και διαφορές στην εξέλιξη των δύο ελληνικών πληθυσμών, μέχρι τις αρχές του αιώνα μας, είναι τα εξής:

1. Διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας, παρά τις κατά καιρούς πιέσεις για ενσωμάτωση-αφομοίωση στην τσαρική Ρωσία και την Τουρκία. Στο Μικρασιατικό Πόντο επιβιώνει η ποντιακή διάλεκτος (συνέχεια της ιωνικής διαλέκτου).
2. Άνθηση του εμπορίου κάτω από διαφορετικές, διαχρονικά, συνθήκες. Οι Έλληνες της Ρωσίας ελέγχουν στις αρχές του αιώνα μας το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών τροφίμων.
3. Ατομικές ή ομαδικές μετακινήσεις από το Μικρασιατικό Πόντο προς τα παράλια της σημερινής Νότιας Ρωσίας και Γεωργίας, αποτέλεσμα των εκάστοτε σχέσεων Ρωσίας – Τουρκίας και της αναζήτησης συνθηκών μεγαλύτερης ελευθερίας, οικονομικής και κοινωνικής.

Πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Έλληνες της Ρωσίας και οι Πόντιοι του Μικρασιατικού Πόντου αριθμούν 1.500.000 πληθυσμό.

Τραγικό αποτέλεσμα των πολιτικών ανακατατάξεων στην περιοχή και των ιστορικών γεγονότων κατά τη δεκαετία 1914-1924 είναι η γενοκτονία 353.000 Μικρασιατών Ποντίων από τους Τούρκους και η φυγή των υπολοίπων κυρίως προς την Ελλάδα και τη Γεωργία. Στην Ελλάδα εγκαθίστανται κυρίως στον κεντρικό κορμό της χώρας και στη Μακεδονία (σε πρωτεύουσες νομών και σε αγροτικές περιοχές) και ένας αριθμός στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, όπου εγκαταστάθηκαν και οι περισσότεροι πρόσφυγες από τα μικρασιατικά παράλια.

Στη Σοβιετική Ένωση, όπου οι Πόντιοι, εκτός από τις παράλιες

στον Εύξεινο Πόντο Δημοκρατίες, έχουν εγκατασταθεί και στην Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν, διακρίνουμε 3 περιόδους στην ιστορική τους πορεία μέχρι σήμερα:

Πρώτη περίοδος ή λενινιστική με αναγνώριση των εθνικών ιδιοτεροτήτων των λαών της Σοβιετικής Ένωσης. Έτσι έχουμε ελληνικά σχολεία, ελληνικά τυπογραφεία (εφημερίδες, βιβλία), θέατρο κ.λπ.

Η δεύτερη περίοδος, από τις αρχές της δεκαετίας του '30 με την επικράτηση του Στάλιν, χαρακτηρίζεται από τη σταδιακή μείωση των εθνικών «προνομίων», μέχρι την ολοκληρωτική κατάργησή τους στα 1937-1938 (αφορά πολλές εθνικές ομάδες). Στις μέχρι τότε κομματικές διώξεις – εκτοπίσεις – εκτελέσεις προστίθενται και διώξεις εθνικών μειονοτήτων. Από το 1937 έως το 1949 έχουμε σειρά διώξεων – εκτοπίσεων των Ελλήνων.

Η επίσημη αιτιολόγηση που δόθηκε από το τότε σοβιετικό Κράτος ποικίλλει χρονικά και τοπικά από κατηγορία για εσχάτη προδοσία μέχρι συνολική πληθυσμιακή εκκένωση εξαιτίας του πολέμου, ενώ σε πολλές περιπτώσεις οποιαδήποτε επίσημη ανακοίνωση ή αιτιολόγηση των εκτοπίσεων ήταν ανύπαρκτη. Σε λίγες περιπτώσεις τις εκτοπίσεις αποφεύγουν οι Έλληνες που έχουν σοβιετική υπηκοότητα, ενώ σε άλλες ακόμα και ήρωες πολέμου ακολουθούν στην εξορία τις οικογένειές τους.

Τόποι εξορίας είναι κατά τις πρώτες εκτοπίσεις η Σιβηρία και στη συνέχεια οι μουσουλμανικές Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, Ουζμπεκιστάν, Κιργισία και κυρίως το Καζακστάν.

Το 1959 υπολογίζεται ότι στις παραπάνω Δημοκρατίες (και λιγότερο στη Σιβηρία) ζουν 350.000 εκτοπισμένοι Έλληνες.

Από το 1956, με τη «φιλελευθεροποίηση» του Χρουστσόφ, πολλές οικογένειες επιστρέφουν από τους τόπους εξορίας στις Δημοκρατίες απ' όπου είχαν εξοριστεί, κυρίως στη Γεωργία. Το 1965 μια διακρατική συμφωνία επιτρέπει τη μετανάστευση προς την Ελλάδα ορισμένου αριθμού οικογενειών κάθε χρόνο, η εφαρμογή της οποίας σταματά με τη δικτατορία στην Ελλάδα, το 1967.

Μέχρι τα 1981-1982 εξακολουθεί να μη διδάσκεται η ελληνική γλώσσα, εκτός από τα ελληνικά σχολεία στην πόλη της Τασκένδης (για τους πολιτικούς πρόσφυγες).

Η τρίτη περίοδος αρχίζει από το 1985 με την άνοδο του Γκορμπατσόφ στη θέση του Γενικού Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμμα-

τος. Οι νέες συνθήκες που επικρατούν επιτρέπουν τη διδασκαλία της ελληνικής, σαν ξένης γλώσσας, σε τόπους με συμπαγή ελληνικό-ποντιακό πληθυσμό και στη συνέχεια τη λειτουργία αμιγών ελληνικών σχολείων, τη δημιουργία πολιτιστικών συλλόγων κ.λπ.

Δύο τάσεις διαμορφώνονται αυτή την εποχή για τους Έλληνες-Πόντιους: η πρώτη αφορά τη δημιουργία αυτόνομης περιοχής στα παράλια του Πόντου στη Νότια Ρωσία, σε περιοχές χωρίς άλλες σημαντικές εθνικές μειονότητες, πρόταση η οποία αποκρυσταλλώνεται το Μάρτιο του 1991 στο Συνέδριο του Γελεντζίκ. Η δεύτερη τάση είναι η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Οι νεότερες εξελίξεις στην πρώην Σοβιετική Ένωση (πραξικόπημα, επιδείνωση της ήδη ασταθούς πολιτικοοικονομικής κατάστασης, δημιουργία ανεξάρτητων κρατών και αυτόνομων περιοχών), η μη καλή λειτουργία του συμβουλίου που προήλθε από το Συνέδριο του Γελεντζίκ και η ανύπαρκτη στήριξη της προσπάθειας από την πλευρά της Ελλάδας απομακρύνουν το όνειρο της αυτόνομης περιοχής. Παράλληλα, εντείνεται η παλιννόστηση προς την Ελλάδα από τις κεντροασιατικές Δημοκρατίες (Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν), ενώ τα δύο τελευταία χρόνια (1992-1993) έχουμε ουσιαστικά φυγή προσφύγων πλέον από τις εμπόλεμες περιοχές της Υπερκαυκασίας (Γεωργία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν) (Κασιμάτη, 1992).

Οι Έλληνες-Πόντιοι στην πρώην Σοβιετική Ένωση υπολογίζεται ότι υπερβαίνουν σήμερα τις 600.000. Από τον πληθυσμό αυτό οι παλιννοστούντες πρόσφυγες μπορεί να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με τον τόπο προέλευσης και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις δυσκολίες που συναντούσαν στον κοινωνικό τους περίγυρο.

- α) Έλληνες του Πόντου από τις Δημοκρατίες της Υπερκαυκασίας (Γεωργία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν) με κύριο γνώρισμα τη γνώση της ποντιακής διαλέκτου, εκτός των τουρκόφωνων της Τσάλκας στην ορεινή Γεωργία, τη γνώση της ρωσικής, πιθανόν γνώση της ελληνικής, που προέρχονται από κοινωνικό περίγυρο με έντονο τοπικό εθνικισμό, ο οποίος οδήγησε στις συγκρούσεις των δύο τελευταίων χρόνων (1992-1993).
- β) Έλληνες του Πόντου από τις Δημοκρατίες της Ρωσίας (παράλια της Μαύρης Θάλασσας) και Ουκρανίας (περιοχή Κριμαίας) με κύριο γνώρισμα τη γνώση της ποντιακής, της ρωσικής, πιθανόν γνώση της

νεοελληνικής, που προέρχονται από κοινωνικό περίγυρο χωρίς εθνικιστικές ταραχές.

γ) Έλληνες του Πόντου από τις μουσουλμανικές Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας (κυρίως Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν) με κύριο γνώρισμα τη γνώση της ποντιακής, της ρωσικής, άγνοια της νεοελληνικής (εκτός περιορισμένου αριθμού ηλικιωμένων), προερχόμενοι από κοινωνικό περίγυρο με χαρακτηριστικά τον ισλαμικό φανατισμό και την αφύπνιση τοπικών εθνικισμών (*Αξιολόγηση ΓΓΑΕ, 1992*).

II. Υποδοχή παλιννοστούντων. Γεωγραφική κατανομή τους

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικών, οι αφίξεις ομογενών από την πρώην ΕΣΣΔ είναι:

1987	1988	1989	1990	1991	1992	Α' εξάμηνο 1993
527	1.365	6.791	13.863	11.420	8.563	4.907

Σύνολο 1987 – Α' εξάμ. 1993: 47.436.

Το υπουργείο εκτιμά ότι μέχρι το τέλος της δεκαετίας ο συνολικός αριθμός θα κυμανθεί από 100 έως 200 χιλιάδες (*ΕΙΥΑΠΟΕ, 1993*).

Οι δυσκολίες που προέρχονται από την αλλαγή του κοινωνικού περιγύρου – πολιτικού καθεστώτος, καθώς και από τις άμεσες πρακτικές ανάγκες για εύρεση εργασίας και κατοικίας είναι τεράστιες, δεδομένης της ανυπαρξίας προγράμματος-πλαισίου υποδοχής από το ελληνικό Κράτος και της μη γνώσης της νεοελληνικής από την πλειοψηφία των παλιννοστούντων.

Φορείς οι οποίοι συμμετέχουν στη φάση της υποδοχής των παλιννοστούντων είναι οι ακόλουθοι:

1. Υπηρεσία Πρόνοιας του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Δίδεται εφάπαξ βοήθημα για την εγκατάστασή τους (20 έως 40 χιλ. δρχ.

ανά οικογένεια, ανάλογα με τον αριθμό των μελών της. Η καταβολή του επιδόματος καθυστερούσε το λιγότερο 2-6 μήνες μέχρι τα 1990-1991).

2. ΟΑΕΔ. Επιδόματα ανεργίας τους εννέα πρώτους μήνες της εγκατάστασης.
3. Τελωνείο. Η υπαγωγή των παλιννοστούντων ομογενών από την ΕΣΣΔ στο νόμο που προέβλεπε τη φοροαπαλλαγή περιουσιακών στοιχείων παλιννοστούντων μεταναστών κατά την επιστροφή τους στην Ελλάδα είχε σαν αποτέλεσμα: α) την πώληση «ημιπαράνομα» του δικαιώματος αφορολόγητου ΙΧ αυτοκινήτου μέχρι το 1992 και β) την εισαγωγή μαζί με την αφορολόγητη οικοσκευή οποιωνδήποτε εμπορεύσιμων ειδών χωρούσαν τα –ορισμένα σε αριθμό– κιβώτια τα οποία επιτρεπόταν να πάρουν φεύγοντας από την πρώην Σοβιετική Ένωση. (Τα είδη αυτά ήταν ουσιαστικά αποτέλεσμα της εκποίησης της περιουσίας τους, δεδομένου ότι δεν είχαν τη δυνατότητα να πάρουν μαζί τους συνάλλαγμα.)
4. ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ. Παροχή 300 περίπου κατοικιών σε οικισμούς στην Ξάνθη και στην Κομοτηνή. Οι οικισμοί ήταν έτοιμοι από το 1983 για να καλύψουν ανάγκες Ποντίων οι οποίοι, έχοντας εγκατασταθεί στα 1964-67 και μετά το 1974 κυρίως στην Αττική, δε θέλησαν να μετακινηθούν.
5. Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού. Η ΓΓΑΕ με την παροχή διαφόρων πληροφοριών και βοήθειας ουσιαστικής (υλικής, χρηματικής, εύρεσης πρόσκαιρης στέγασης), τόσο σε μεμονωμένες περιπτώσεις, όσο και, κυρίως, σε συνεργασία με τους ποντιακούς συλλόγους, έχει καθοριστικό ρόλο μέχρι και το 1991.
6. Ποντιακοί σύλλογοι. Οι περισσότεροι από τους ποντιακούς συλλόγους που υπήρχαν και παλαιότερα (και οι δύο ομοσπονδίες στις οποίες υπάγονται) ενεργοποιήθηκαν απέναντι στα προβλήματα των Ποντίων που έρχονται από την πρώην ΕΣΣΔ, παρέχοντας συστηματική βοήθεια στα γραφειοκρατικά θέματα, καθώς και κάθε δυνατή βοήθεια για εύρεση στέγης, εργασίας.

7. Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων (ΕΙΥΑΠΟΕ). Αρχίζει να λειτουργεί το 1991 με τη μορφή ΝΠΙΔ και σκοπό να συντονίζει τις ενέργειες διαφόρων φορέων (κρατικών και ιδιωτικών) και να δημιουργήσει ένα πρόγραμμα κάλυψης των αναγκών των παλιννοστούντων από την ημέρα του ερχομού τους μέχρι την πλήρη κοινωνική τους ένταξη.

Μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του 1991, οι 25.000 περίπου παλιννοστούντες (περίπου το 70%) έχουν εγκατασταθεί στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη, ενώ το υπόλοιπο 30% κυρίως σε πρωτεύουσες νομών της Βόρειας Ελλάδας (Μακεδονία, Θράκη). Τα κριτήρια για την επιλογή του τόπου εγκατάστασης ήταν η ύπαρξη συγγενών, φίλων που είχαν έρθει νωρίτερα και η ελπίδα για εύρεση εργασίας.

Από το 1991 το ΕΙΥΑΠΟΕ, λαμβάνοντας υπόψη του τις ανάγκες για περιφερειακή ανάπτυξη των περιοχών Ανατολικής Μακεδονίας, Θράκης, αρχίζει να κατασκευάζει οικισμούς υποδοχής οι οποίοι και φιλοξενούν έναν αξιόλογο αριθμό παλιννοστούντων από το δεύτερο εξάμηνο του 1991 μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του 1993.

Το ΕΙΥΑΠΟΕ στις 14.9.1993 φιλοξενούσε:

- α) Στα 4 Προσωρινά Κέντρα Φιλοξενίας (3 στον Έβρο και 1 στην Αθήνα) και στα 3 Κέντρα Φιλοξενίας (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Αλεξανδρούπολη) 1.378 άτομα για παραμονή 15-20 ημερών (α' στάδιο κοινωνικής ένταξης).
- β) Στους 5 Οικισμούς Υποδοχής (4 στην Ανατολική Μακεδονία, Θράκη, 1 στη Θεσσαλία) 3.720 άτομα για παραμονή 6-12 μηνών (β' στάδιο).
- γ) Σε μισθωμένες κατοικίες (Ανατολική Μακεδονία, Θράκη, Φλώρινα) 2.417 άτομα, καθώς και 692 άτομα με 151 κατοικίες παραχωρημένες από κοινότητες ή ιδιώτες (γ' στάδιο).

Στο 4ο στάδιο κοινωνικής προσαρμογής προβλέπεται η μόνιμη εγκατάσταση των παλιννοστούντων σε οικισμούς των οποίων οι διαδικασίες για την ανέγερση έχουν ήδη προχωρήσει, ενώ παράλληλα προωθείται η διαδικασία επαγγελματικής τους αποκατάστασης (ΕΙΥΑΠΟΕ, 1993).

III. Εκμάθηση γλώσσας.

Επαγγελματική εκπαίδευση – επανεκπαίδευση

Από την έρευνα *Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: κοινωνική και οικονομική τους ένταξη*, με αντιπροσωπευτικό δείγμα από όλη την Ελλάδα, έχουμε τα εξής χαρακτηριστικά για τους 25.000 περίπου ομογενείς παλιννοστήσαντες μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του 1991 (χρόνος διεξαγωγής της έρευνας):

Α. Νεοελληνικά γνωρίζει με τον ερχομό του μόνο το 7%, ενώ το 78.9% γνωρίζει ποντιακά.

Β. Πτυχίο ανώτατης ή ανώτερης σχολής είχε το 27%, απολυτήριο μέσης, δίπλωμα μέσης τεχνικής εκπαίδευσης το 47%, ενώ μέχρι απολυτήριο Δημοτικού το 23%.

Η έλλειψη γνώσης της γλώσσας, η σε μεγάλο βαθμό αναντιστοιχία ειδικοτήτων στη μέση, τεχνική εκπαίδευση, καθώς και η δυσκολία αναγνώρισης ισοτιμιών πτυχίων ανώτερης – ανώτατης εκπαίδευσης οδηγούν τους περισσότερους σε ευκαιριακή ετεροαπασχόληση, στις λαϊκές αγορές ή στην ανεργία.

Χαρακτηριστικό είναι ότι μόνο το 22% των πτυχιούχων εργαζομένων απασχολούνται σε επιστημονικά επαγγέλματα, ενώ το 61% απασχολούνται ως τεχνίτες – εργάτες.

Τρεις φορείς ασχολούνται με το θέμα της εκμάθησης γλώσσας: η ΓΓΑΕ, το ΕΙΥΑΠΟΕ και το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας.

1. Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας από το 1991 οργάνωσε ειδικά Φροντιστηριακά Τμήματα, στα οποία οι παλιννοστούντες μαθητές παρακολουθούν επιπλέον μαθήματα, κυρίως της ελληνικής γλώσσας, τρεις φορές την εβδομάδα (σε σχολεία 17 νομών της Ηπειρωτικής Ελλάδας και σε όσα νησιά χρειάστηκε). Σε σχολεία με ικανό αριθμό παλιννοστούντων μαθητών οργανώνει ειδικά ομοιογενή τμήματα. Έτσι, για τη σχολική χρονιά 1991-1992 είχαμε:

Πρωτοβάθμια εκπαίδευση:	σε 979	Φροντιστηριακά Τμήματα φοιτούν	3.155 μαθ.
	σε 32	Τμήματα Υποδοχής φοιτούν	1.952 μαθ.
		ΣΥΝΟΛΟ	5.080 μαθ.
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση:	σε 404	Φροντιστηριακά Τμήματα φοιτούν	473 μαθ.
	σε 10	Τμήματα Υποδοχής φοιτούν	262 μαθ.
		ΣΥΝΟΛΟ	735 μαθ.

Επίσης, σε συνεργασία με το Παιδαγωγικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών διοργανώθηκε σειρά επιμορφωτικών σεμιναρίων για την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν σε παλιννοστούντες μαθητές και άρχισε (1993) η παραγωγή ειδικού διδακτικού υλικού (ΕΙΥΑΠΟΕ, 1992).

2. Η ΓΓΑΕ (χρηματοδότης κατά 35% και κατά 65% το ΕΚΤ) οργανώνει από το 1990 κατά έτος πρόγραμμα γλωσσικής και επαγγελματικής κατάρτισης, σε συνεργασία (για την υλοποίηση) με τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.

1990	Τμήματα σε 6 νομούς της χώρας	581 άτομα	6μηνη χρον. διάρκεια
1991	Τμήματα σε 12 νομούς της χώρας	1.209 άτομα	8μηνη χρον. διάρκεια
1992	Τμήματα σε 16 νομούς της χώρας	1.694 άτομα	8μηνη χρον. διάρκεια
1993	Τμήματα σε 18 νομούς της χώρας	781 άτομα	8μηνη χρον. διάρκεια

Από το 1992 και μετά στην υλοποίηση συμμετέχουν και άλλοι φορείς εκτός της ΓΓΑΕ (ποντιακοί σύλλογοι, ιδιωτικοί μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί κ.λπ.).

Δικαίωμα συμμετοχής στο πρόγραμμα έχουν οι άνεργοι (τα σεμινάρια είναι επιδοτούμενα) επαναπατρισθέντες μετά το 1987, ενήλικες άνω των 18 ετών και κατά προτεραιότητα οι κάτω των 25 ετών, με διαπιστωμένη ανεπάρκεια γραπτού και προφορικού λόγου. Οι αιτήσεις γίνονται στις κατά τόπους ΝΕΛΕ, συχνότερα δε ομαδικά στους ποντιακούς συλλόγους. Η επιλογή γίνεται από τη ΓΓΑΕ. Λειτουργούν τμήματα αρχαρίων, μέσων και προχωρημένων.

Για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας χρησιμοποιούνται εκπαιδευτικοί, ενώ για τη διδασκαλία της εργατικής νομοθεσίας πτυχιούχοι νομικοί κ.ά. Όλοι οι επιμορφωτές (τακτικοί και αναπληρωτές) συμμετέχουν πριν από την έναρξη του προγράμματος σε περιφερειακά σεμινάρια.

Περιεχόμενο των μαθημάτων είναι:

1. Εκμάθηση της νεοελληνικής γλώσσας.
2. Μαθήματα ελληνικής ιστορίας, γεωγραφίας και λογοτεχνίας.
3. Μαθήματα εργατικής νομοθεσίας και Δικαίου (οικογενειακού – συνταγματικού).

4. Ειδική επαγγελματική ορολογία – κατάρτιση.
5. Πληροφόρηση για τις συνθήκες της σημερινής ζωής στην Ελλάδα και τη λειτουργία των υπηρεσιών του ελληνικού Κράτους.
6. Εκδηλώσεις, εκπαιδευτικές επισκέψεις, ενημερώσεις από φορείς για τις δραστηριότητές τους.

Το 1991 η ΓΓΑΕ πραγματοποίησε αξιολόγηση του προγράμματος του 1990 (ζητώντας από τους επιμορφωθέντες να συμπληρώσουν ερωτηματολόγια και παίρνοντας προσωπικές συνεντεύξεις από τους επιμορφωτές) με κύρια συμπεράσματα θετικά όσον αφορά την οργάνωση, το περιεχόμενο και την υλοποίηση του προγράμματος. Ασθενή σημεία των σεμιναρίων, κατά κοινή διαπίστωση επιμορφωτών και επιμορφωθέντων, ήταν:

- α) Τα εγχειρίδια διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας.
- β) Η ανομοιογένεια των εκπαιδευομένων.

Οι σημαντικότερες προτάσεις από την πλευρά των επιμορφωθέντων ήταν να αφιερώνονται περισσότερες ώρες για μαθήματα γλώσσας και επαγγελματικής ορολογίας (γενικότερα πρότειναν να εφαρμόζεται παρόμοιο πρόγραμμα μεγαλύτερης διάρκειας), ενώ από την πλευρά των επιμορφωτών προτάθηκε η δημιουργία ειδικού διδακτικού υλικού για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας σε Ποντίους, μεγαλύτερη διάρκεια προγράμματος, μεγαλύτερος αριθμός επιμορφωνομένων ανά τμήμα (ήταν 15μελή) και βελτίωση της εργασιακής σχέσης των επιμορφωτών. Η ΓΓΑΕ είχε ήδη για το 1991 κάνει ορισμένες αλλαγές (8μηνη διάρκεια, 18μελή τμήματα, καλύτερη προετοιμασία επιμορφωτών).

Από το 1991 επίσης η ΓΓΑΕ πραγματοποιεί και άλλα προγράμματα για τους Ποντίους.

1991	Τμήματα πληροφορικής σε 6 νομούς της χώρας	147 άτομα
1992	Τμήματα πληροφορικής σε 13 νομούς της χώρας	315 άτομα
1992	Τμήματα επαγγ. εκπ/σης σε 6 νομούς της χώρας	360 άτομα
1993	Τμήματα πληροφορικής σε 15 νομούς της χώρας	384 άτομα
1993	Τμήματα επαγγ. εκπ/σης σε 6 νομούς της χώρας	891 άτομα

Η υλοποίηση των παραπάνω προγραμμάτων γίνεται σε συνεργασία με ιδιωτικούς κυρίως φορείς (ποντιακούς συλλόγους, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς κ.λπ.), είναι δε επιδοτούμενα για τους συμμετέχοντες. Στα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης συμπεριλαμβάνονται και μαθήματα γλώσσας.

Συνολικά, στο διάστημα 1990-94 η ΓΓΑΕ οργάνωσε προγράμματα:

- α) Γλώσσας και επαγγελματικής αποκατάστασης για 3.684 άτομα.
- β) Πληροφορικής για 846 άτομα.
- γ) Επαγγελματικής εκπαίδευσης (συμπεριλαμβάνουν και μαθήματα γλώσσας) για 867 άτομα [*Αρχεία ΓΓΑΕ – Αξιολόγηση ΓΓΑΕ (1992)*].

3. Το ΕΙΥΑΠΟΕ στο πρόγραμμά του προέβλεπε και εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές και ενήλικες τόσο στα Κέντρα Φιλοξενίας όσο και στους Οικισμούς Υποδοχής. Σε συνεργασία με τον Τομέα Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών και το Υπουργείο Παιδείας, προβλεπόταν η δημιουργία τριών τμημάτων (ανάλογα με την ηλικία των διδασκομένων) με σκοπό την ταχύρυθμη εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και με τρόπο λειτουργίας που θα διευκόλυνε τη συνέχιση της εκπαίδευσης των μαθητών και μετά τη μετακίνησή τους από το Κέντρο Φιλοξενίας σε Οικισμό Υποδοχής ή και την παρακολούθηση στη συνέχεια σε κανονικό σχολείο.

Στους Οικισμούς Υποδοχής το πρόγραμμα περιλαμβάνει, εκτός της ταχύρυθμης εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, μαθηματικά, μαθήματα γενικότερα ελληνικού και ειδικότερα ποντιακού πολιτισμού μέσα από κείμενα λογοτεχνικά, μαθήματα ιστορίας και γεωγραφίας, καθώς και τη διδασκαλία της μελέτης του περιβάλλοντος και του φυσικού κόσμου. Ουσιαστικής σημασίας θεωρείται η διοργάνωση κοινών πολιτιστικών και άλλων εκδηλώσεων με μαθητές κοντινών οικισμών προς αποφυγή καταστάσεων περιθωριοποίησης.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα προέβλεπε 3 ετήσιες φάσεις υλοποίησης (διαγνωστική, πειραματική εφαρμογή, πλήρη εφαρμογή) με ολοκλήρωσή του το 1993.

Συνοπτικά στο τέλος του 1992 έχουμε σε λειτουργία:

Κέντρα Φιλοξενίας

Λαγκαδίκια (150 φιλοξενούμενοι)	2 σχολικά τμήματα από 30 άτομα (1 για μικρούς, 1 για μεγάλους)
Ρέντης (150 φιλοξενούμενοι)	2 σχολικά τμήματα (1 για μικρούς, 1 για μεγάλους)

Οικισμοί Υποδοχής

Ζυγός (900 άτομα)	4 σχολικά τμήματα (αρρένων – θηλέων) από 25 άτομα
Σάπες (1.000 άτομα)	4 σχολικά τμήματα
Παλαγία (1.012 άτομα)	4 σχολικά τμήματα.

Παράλληλα με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τους μαθητές στους Οικισμούς Υποδοχής λειτουργούν τμήματα διαλέξεων επαγγελματικού προσανατολισμού, διάρκειας 4 μηνών (4 ώρες την ημέρα επί 5 ημέρες).

Τα διδασκόμενα επαγγέλματα-ειδικότητες είναι ανάλογα με τις οικονομικές δραστηριότητες της κάθε περιοχής, ώστε οι επιμορφωνόμενοι να έχουν τη δυνατότητα μελλοντικής απασχόλησης (ΕΙΥΑΠΟΕ, 1992).

IV. Συμπεράσματα

Όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα σκιαγραφούν μόνο τα χαρακτηριστικά των παλιννοστούντων ομογενών Ποντίων, καθώς και των φορέων οι οποίοι ασχολούνται με την υποδοχή τους, την εκμάθηση νεοελληνικών, την επαγγελματική τους εκπαίδευση – επανεκπαίδευση.

Αν και λείπουν στοιχεία για το 1993 από το ΕΙΥΑΠΟΕ, προφανώς είναι έκδηλη η ανάγκη μιας αξιολόγησης τόσο στα μαθήματα ελληνικών, όσο και στα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης τα εκτελούμενα από τη ΓΤΑΕ σε ολόκληρη την Ελλάδα στους «ελεύθερα» εγκατεστημένους και από το ΕΙΥΑΠΟΕ στους Οικισμούς Υποδοχής.

Προφανώς είναι επίσης αναγκαία η συνεργασία των δύο φορέων μεταξύ τους, συνεργασία η οποία είναι ανύπαρκτη σήμερα (το 1992 έγινε μια αποτυχημένη απόπειρα).

Γενικότερα, επειδή, παρά τη δραστηριότητα του ΕΙΥΑΠΟΕ, το

πιο μεγάλο μέρος από τους παλιννοστούντες ομογενείς εξακολουθεί να κατευθύνεται στα μεγάλα αστικά κέντρα, άξονες ενεργειών θα μπορούσαν να είναι οι εξής:

- α) Επίσπευση των ενεργειών του ΕΙΥΑΠΟΕ για μόνιμη εγκατάσταση, διανομή γης, παροχή κινήτρων κ.λπ.
- β) Συνεργασία όλων των φορέων (κρατικών υπηρεσιών –ΕΙΥΑΠΟΕ, ΓΓΑΕ– και ιδιωτικών φορέων – ποντιακών συλλόγων, ομοσπονδιών) με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, όπου υπάρχει συγκέντρωση πληθυσμού Ποντίων.

Προτάσεις – Συμπεράσματα

Η γεωγραφική κατανομή των παλιννοστούντων ομογενών Ποντίων από την πρώην ΕΣΣΔ μέχρι το 1991 είχε ως εξής: περίπου το 70% ήταν εγκατεστημένο σε Αθήνα – Θεσσαλονίκη και το υπόλοιπο 30% σε πρωτεύουσες νομών της Βόρειας Ελλάδας.

Η τάση εγκατάστασης στα μεγάλα αστικά κέντρα άλλαξε στα έτη 1992-1993 με την ίδρυση και λειτουργία του ΕΙΥΑΠΟΕ, το οποίο στεγάζει το 40% των νέων παλιννοστούντων σε Κέντρα Φιλοξενίας, Οικισμούς Υποδοχής και ενοικιαζόμενες κατοικίες, κυρίως στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη.

Τα προβλήματα εγκατάστασης – κοινωνικής ένταξης των παλιννοστούντων καθορίζονται και οξύνονται από την έλλειψη γνώσης της νεοελληνικής γλώσσας. Σεμινάρια για την εκμάθηση της γλώσσας αλλά και για την επαγγελματική κατάρτιση-επανεκπαίδευση γίνονται (ανεξάρτητα από τον κάθε φορέα) τόσο από την ΓΓΑΕ, σε όσες πόλεις υπάρχουν εγκατεστημένοι Πόντιοι, όσο και από το ΕΙΥΑΠΟΕ, σε Κέντρα Φιλοξενίας, Οικισμούς Υποδοχής.

Αξιολόγηση των σεμιναρίων γλώσσας έγινε το 1991 από την ΓΓΑΕ, ενώ για το ΕΙΥΑΠΟΕ τα σχετικά πληροφοριακά στοιχεία προέρχονται κυρίως από το «πρόγραμμα δραστηριότητας» του ιδρύματος (1992).

Το Υπουργείο Παιδείας κάλυψε με ειδικά τμήματα και φροντιστηριακά μαθήματα την ανάγκη μαθητών Ποντίων (από τα 1991-1992).

Παρά την ελλιπή πληροφόρηση για το 1993, γενικές κατευθύνσεις-προτάσεις που θα μπορούσαν να διατυπωθούν έχουν ως εξής:

1. Αξιολόγηση τόσο στα μαθήματα ελληνικών, όσο και στα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης τα εκτελούμενα από την ΓΓΑΕ και το ΕΙΥΑΠΟΕ.
2. Συνεργασία όλων των φορέων (ΓΓΑΕ, ΕΙΥΑΠΟΕ, συλλόγων, ομοσπονδιών) με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, όπου υπάρχει συγκέντρωση πληθυσμού Ποντίων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

- ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΑΠΟΔΗΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (1992), *Αξιολόγηση του προγράμματος γλωσσικής και επαγγελματικής κατάρτισης ομογενών Ποντίων από την πρώην ΕΣΣΔ*.
- ΕΙΥΑΠΟΕ (1993), *Στατιστικά στοιχεία Ποντίων για τα έτη 1990, 1991, 1992, 1993*.
- ΕΙΥΑΠΟΕ (1992), *Πρόγραμμα αποκατάστασης Ποντίων*.
- ΚΑΣΙΜΑΤΗ Κ. (1992), *Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση*, Έρευνα για την κοινωνική και οικονομική τους ένταξη (σε συνεργασία με τους Βλ. Αγτζίδη, Μ. Βεργέτη, Ν. Γλυτσό, Β. Μάο, Αντ. Ραγκούση).